

АНОТАЦІЯ

Чатченко Т. Ю. Зайнятість та доходи в умовах формування інформаційно-мережевої економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка. (Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному аналізу закономірностей трансформації зайнятості та механізмів формування доходів в умовах становлення інформаційно-мережевої економіки. Ця трансформація визначається системним переходом від індустріально-ринкових до мережево-цифрових форм організації виробництва і праці, що супроводжується зміною базових принципів розподілу результатів економічної діяльності. Зазначений перехід не є черговим технологічним циклом, а являє собою якісний зсув у способі організації суспільного відтворення, наслідки якого для зайнятості та розподілу доходів мають структурний, а не тимчасовий характер.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення інституційної та еволюційної економічної теорії, концепції мережевої і платформенної економіки, а також ключові напрями сучасних досліджень у сфері цифрової трансформації праці. Поєднання цих підходів дозволило вийти за межі традиційного опису ринку праці в рамках неокласичної рівноваги і сформувати аналітичний інструментарій, адекватний складності та нелінійності досліджуваних процесів. Методологія дослідження передбачає використання якісного аналізу, агентного моделювання, сценарного прогнозування та порівняльного інституційного аналізу.

Обґрунтовано концепцію цифрового відчуження як багатовимірного феномену інформаційно-мережевої економіки. Цей феномен виявляється у відчуженні працівника від засобів цифрового виробництва, від результатів інтелектуальної праці, від процесу прийняття рішень через алгоритмічний менеджмент, від трудової ідентичності, а також у темпоральному та

когнітивному вимірах. Темпоральне відчуження полягає в розмиванні меж між робочим і позаробочим часом в умовах постійної цифрової доступності, тоді як когнітивне відчуження проявляється у перенесенні функцій планування й контролю на алгоритмічні системи, що позбавляє працівника здатності до рефлексивної оцінки власної праці. Наслідком такого відчуження є поглиблення нерівності в доходах і формування нової цифрової периферії на ринку праці, характеристики якої принципово відрізняються від традиційної трудової бідності індустріальної епохи.

Сформульовано концепцію цифрового фетишизму як ідеологічного механізму легітимації нерівності у цифровій економіці. Зазначений механізм реалізується через чотири взаємопов'язані прояви: технологічний детермінізм, що представляє цифровізацію як безальтернативний та об'єктивно-нейтральний процес; дискурс «нейтрального посередника», що приховує реальний характер платформ як суб'єктів привласнення вартості; натуралізацію монопольної ренти платформених корпорацій, що подається як закономірна винагорода за технологічні інновації; та фетишизм «гнучкості» як ціннісної категорії нових форм зайнятості, що маскує відсутність соціальних гарантій. Ці прояви у сукупності утворюють систему ідеологічного прикриття реальних механізмів привласнення вартості, що визначає неможливість адекватного регулювання платформеної економіки без подолання відповідних концептуальних бар'єрів.

Удосконалено систему методологічних індикаторів оцінки зайнятості та доходів в умовах цифрової трансформації. Запропоновані індикатори - індекс цифрової зайнятості (ІЦЗ), що відображає частку зайнятих, чия трудова діяльність суттєво опосередкована цифровими платформами; коефіцієнт платформенізації праці (КПП), що фіксує частку доходів від платформеної зайнятості в сукупному трудовому доході; показник цифрової нерівності в доходах (ПЦНД), що вимірює розрив між доходами «цифрово-включених» і «цифрово-виключених» категорій населення; та індекс якості цифрової зайнятості (ІЯЦЗ), що комплексно враховує наявність соціальних гарантій, рівень доходу і можливості для фахового розвитку, - дозволяють долати обмеження традиційної статистики зайнятості, яка не відображає нові форми

праці та джерела доходів у цифровому середовищі.

Емпіричний аналіз, проведений на основі даних Світового банку, ЮНКТАД та МОП, засвідчив, що стандартна зайнятість знизилася з 68% (2000) до 48% (2025), тоді як платформенна зросла до 12% зайнятих, охоплюючи від 150 до 200 мільйонів осіб у глобальному масштабі. Ця структурна трансформація має не циклічний, а системний характер. Коефіцієнт Джині зріс із 0,35 до 0,54; частка доходів топ-1% - із 10% до 24%, а п'ятикратна премія за цифрові компетенції самовідтворюється через нерівний доступ до освіти і технологій. Водночас, за даними ЮНКТАД, ринок штучного інтелекту оцінюється в 4,8 трлн доларів США до 2033 року, при цьому менш як третина країн, що розвиваються, мають відповідні національні стратегії, а 2,6 мільярда людей залишаються відключеними від мережі Інтернет.

Виявлено закономірності структурної трансформації зайнятості, що полягають у поляризації ринку праці з одночасним зростанням частки висококваліфікованих когнітивних і низькооплачуваних сервісних занять при скороченні традиційних середньо оплачуваних робочих місць. Ця поляризація супроводжується утворенням «цифрового розриву» між різними віковими, освітніми та географічними групами населення, що набуває характеру самовідтворюваної нерівності. Алгоритмічний менеджмент, поширення якого зафіксовано в усіх секторах цифрової економіки, виступає механізмом трансферу ризиків від платформ до найманих працівників при одночасному збереженні фактичних відносин контролю, характерних для традиційної зайнятості. Він створює особливий правовий і соціальний вакуум, в якому мільйони платформених працівників позбавлені захисту трудового законодавства, зберігаючи при цьому економічну та операційну залежність від платформи.

На основі агентного моделювання розроблено три базові сценарії розвитку ринку праці до 2040 року: оптимістичний (безробіття 3–4%, коефіцієнт Джині 0,35–0,38), базовий (8–10%, 0,52–0,56) і песимістичний (18–25%, 0,68–0,75). Доведено, що відмінності між сценаріями визначаються не різними технологічними траєкторіями, а різними інституційними

конфігураціями регуляторної відповіді держави. Комплексна стратегія, яка поєднує субсидії на навчання (0,8–1,5% ВВП), регулювання платформ із запровадженням портативного соціального захисту та пілотний універсальний базовий дохід, здатна знизити безробіття до 6,2% і коефіцієнт Джині до 0,39 при витратах 6,2% ВВП зі вираженим синергетичним ефектом. Глобальний звіт WEF про ризики 2026 року підтверджує системність цих загроз: нерівність визнана найбільш взаємопов'язаним глобальним ризиком вже вдруге поспіль, а несприятливі наслідки штучного інтелекту вперше увійшли до топ-10 глобальних ризиків.

Обґрунтовано п'ять стратегічних напрямів проактивної державної політики у сфері зайнятості: цільові інвестиції у цифрові компетенції населення; модернізація трудового законодавства за трирівневою моделлю, що передбачає диференційований регуляторний режим для стандартної, залежної самозайнятості та справді незалежної праці; регулювання платформ із запровадженням портативного соціального захисту, що не прив'язаний до конкретного роботодавця; модернізована активна політика ринку праці, орієнтована на цифрові компетенції та перекваліфікацію; пілотний універсальний базовий дохід як страховий буфер в умовах прискорення автоматизації. Ці напрями утворюють цілісну систему інституційних відповідей на виклики цифрової трансформації зайнятості.

Запропоновано трирівневу систему механізмів справедливого розподілу доходів в умовах цифровізації: предистрибутивну, спрямовану на зниження коефіцієнта Джині на 0,06–0,10 через реформи в галузі освіти, захисту прав інтелектуальної власності та антимонопольного регулювання платформ; редистрибутивну, що забезпечує зниження на 0,19–0,30 за позитивного фіскального балансу через оподаткування цифрових транзакцій і цільові трансферти; та трансформаційну - через кооперативні платформи, колективне право власності на дані та механізми участі працівників у розподілі прибутку від алгоритмічних систем. Скандинавська модель (коефіцієнт Джині 0,25–0,28 при індексі соціальної мобільності 0,82–0,87) визначена реалістичним орієнтиром для України.

У межах українського контексту розглянуто проблему тринадцятикратного розриву між столицею і сільською місцевістю за часткою зайнятих у цифровій економіці (28,5% проти 2,1%), що відображає глибокі регіональні асиметрії цифрового розвитку, формування яких пов'язане як з відмінностями в інфраструктурному забезпеченні, так і з міграційними процесами. Ці асиметрії, що набули особливої гостроти в умовах воєнного стану, вимагають диференційованої регіональної політики, орієнтованої на вирівнювання доступу до цифрової інфраструктури та формування компетенцій. Реконструкція економіки, поєднана з євроінтеграційними вимогами в галузі цифровізації, відкриває для України можливість здійснити інституційний стрибок, уникнувши частини суперечностей, характерних для країн, де цифрова трансформація розгорталася поступово.

Наголошено на необхідності формування людиноцентричної стратегії розвитку в умовах цифрової трансформації, в центрі якої перебуває людина як суб'єкт праці, знання, привласнення і споживання. Така стратегія передбачає не лише технологічне оновлення, а й переосмислення базових соціально-трудова інститутів на основі інтеграції економічного, соціального та технологічного компонентів в єдиний стратегічний вектор. Справедливий розподіл доходів не суперечить економічній ефективності, а є її необхідною умовою: лише на основі справедливого розподілу формується довгострокова база для технологічного оновлення, розвитку людського потенціалу та соціальної стійкості. Практична цінність дисертаційного дослідження полягає у розробці конкретних механізмів та індикаторів, придатних для впровадження в рамках національної та регіональної соціально-економічної політики.

Ключові слова: інформаційно-мережева економіка, цифровізація, зайнятість, ринок праці, доходи, диференціація доходів, трудові відносини, соціально-економічний розвиток.

ABSTRACT

Chatchenko T. Yu. Employment and Income in the Context of the Information-Network Economy Formation. – Manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 051 – Economics (05 – Social and Behavioral Sciences) – V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive analysis of the patterns governing the transformation of employment and income formation mechanisms in the context of the information-network economy formation. This transformation is defined by a systemic transition from industrial-market to network-digital forms of production and labor organization, accompanied by a fundamental shift in the principles governing the distribution of economic outcomes. This transition does not constitute another technological cycle but rather represents a qualitative shift in the mode of organizing social reproduction, the consequences of which for employment and income distribution are structural rather than temporary in nature. The theoretical and methodological basis of the research draws on the provisions of institutional and evolutionary economic theory, concepts of the network and platform economy, as well as key directions of contemporary research in the field of digital labor transformation. The integration of these approaches allows transcending the traditional description of the labor market within the framework of neoclassical equilibrium and constructing an analytical toolkit adequate to the complexity and nonlinearity of the processes under study. The research methodology encompasses qualitative analysis, agent-based modelling, scenario forecasting, and comparative institutional analysis. The concept of digital alienation is substantiated as a multidimensional phenomenon of the information-network economy. This phenomenon manifests in the worker's alienation from digital means of production, from the results of intellectual labor, from decision-making processes through algorithmic management, from labor identity, and through temporal and cognitive dimensions. Temporal alienation consists in the blurring of the boundary between working and non-working time under conditions of constant digital availability, while

cognitive alienation manifests in the transfer of planning and control functions to algorithmic systems, depriving the worker of the capacity for reflexive assessment of their own labor. The consequence of such alienation is the deepening of income inequality and the formation of a new digital periphery in the labor market, whose characteristics differ fundamentally from traditional labor poverty of the industrial era. The concept of digital fetishism is formulated as an ideological mechanism of inequality legitimation in the digital economy. This mechanism operates through four interrelated manifestations: technological determinism, which presents digitalization as an inevitable and objectively neutral process; the discourse of the "neutral intermediary", which conceals the real character of platforms as actors of value appropriation; the naturalization of platform monopoly rent, presented as the legitimate reward for technological innovation; and the fetishism of "flexibility" as a value category of new employment forms, which masks the absence of social guarantees. Together, these manifestations constitute a system of ideological concealment of actual value appropriation mechanisms, which determines the impossibility of adequately regulating the platform economy without overcoming the corresponding conceptual barriers. A refined system of methodological indicators for evaluating employment and income under digital transformation conditions is proposed. The proposed indicators - the digital employment index (DEI), reflecting the share of employed persons whose labor activity is substantially mediated by digital platforms; the labor platformization coefficient (LPC), measuring the share of income from platform employment in total labor income; the digital income inequality indicator (DIII), capturing the gap between the incomes of "digitally included" and "digitally excluded" population categories; and the digital employment quality index (DEQI), which comprehensively accounts for social protection, income level and opportunities for professional development - overcome the limitations of traditional employment statistics, which fail to capture new forms of labor and income sources in the digital environment.

Empirical analysis based on data from the World Bank, UNCTAD and the ILO revealed that standard employment declined from 68% (2000) to 48% (2025), while platform employment grew to 12% of the workforce, encompassing 150 to 200

million workers globally. This structural transformation is systemic rather than cyclical in nature. The Gini coefficient increased from 0.35 to 0.54; the top-1% income share rose from 10% to 24%, and a fivefold premium for digital competencies reproduces inequality through unequal access to education and technology. At the same time, according to UNCTAD data, the artificial intelligence market is projected to reach \$4.8 trillion by 2033, yet fewer than one third of developing countries possess national AI strategies, and 2.6 billion people remain disconnected from the Internet. The structural patterns of employment transformation are identified, consisting in the polarization of the labor market with simultaneous growth in the share of high-skilled cognitive and low-paid service occupations alongside the reduction of traditional middle-income jobs. This polarization is accompanied by the formation of a "digital divide" between different age, educational, and geographic population groups, acquiring the character of self-reproducing inequality. Algorithmic management, whose expansion has been documented across all sectors of the digital economy, functions as a mechanism for transferring risks from platforms to hired workers while simultaneously preserving actual control relations characteristic of traditional employment. This creates a particular legal and social vacuum in which millions of platform workers are deprived of labor law protection while maintaining economic and operational dependence on the platform.

Three baseline scenarios of labor market development up to 2040 are constructed through agent-based modelling: optimistic (unemployment 3–4%, Gini 0.35–0.38), baseline (8–10%, 0.52–0.56), and pessimistic (18–25%, 0.68–0.75). It is demonstrated that the differences between scenarios are determined not by different technological trajectories but by qualitatively different institutional configurations of the state's regulatory response. A comprehensive policy package combining learning subsidies (0.8–1.5% of GDP), platform regulation with the introduction of portable social protection, and a pilot universal basic income can reduce unemployment to 6.2% and the Gini coefficient to 0.39 at a budgetary cost of 6.2% of GDP, with a pronounced synergistic effect. The WEF Global Risks Report 2026 confirms the systemic nature of these threats: inequality has been identified as the most

interconnected global risk for the second consecutive year, and adverse outcomes of artificial intelligence have entered the top-10 global risks for the first time. Five strategic directions of proactive state employment policy are substantiated: targeted investments in digital competencies of the population; modernization of labor legislation based on a three-level model providing differentiated regulatory regimes for standard employment, dependent self-employment, and truly independent labor; platform regulation with the introduction of portable social protection not tied to a specific employer; a modernized active labor market policy oriented toward digital skills and retraining; and a pilot universal basic income as an insurance buffer under conditions of accelerating automation. These directions form an integrated system of institutional responses to the challenges of digital employment transformation.

A three-level system of fair income distribution mechanisms under digitalization conditions is proposed: predistributive, aimed at reducing the Gini coefficient by 0.06–0.10 through reforms in education, intellectual property rights protection, and antitrust regulation of platforms; redistributive, achieving a reduction of 0.19–0.30 at a positive fiscal balance through the taxation of digital transactions and targeted transfers; and transformative - through cooperative platforms, collective data ownership rights, and mechanisms for worker participation in the distribution of profits from algorithmic systems. The Scandinavian model (Gini 0.25–0.28 with a social mobility index of 0.82–0.87) is identified as a realistic long-term target for Ukraine. In the Ukrainian context, the problem of a thirteenfold disparity between Kyiv and rural areas in the share of workers employed in the digital economy (28.5% versus 2.1%) is examined, reflecting deep regional asymmetries in digital development whose formation is linked both to differences in infrastructure provision and to migration processes. These asymmetries, which have become particularly acute under martial law conditions, require differentiated regional policies oriented toward equalizing access to digital infrastructure and competency formation. Economic reconstruction, combined with European integration requirements in the field of digitalization, opens for Ukraine the opportunity to achieve an institutional leap, bypassing part of the contradictions characteristic of countries where digital transformation unfolded gradually.

The necessity of forming a human-centered development strategy under digital transformation conditions is emphasized, placing the individual - as a subject of labor, knowledge, appropriation, and consumption - at the core. Such a strategy implies not only technological renewal but also a rethinking of foundational social and labor institutions through the integration of economic, social, and technological components into a unified strategic vision for sustainable development. Fair income distribution is not opposed to economic efficiency but constitutes its necessary precondition: only on the basis of fair distribution is a long-term foundation formed for technological renewal, human potential development, and social resilience. The practical value of the dissertation lies in the development of concrete mechanisms and indicators suitable for implementation within national and regional socio-economic policy.

Keywords: information and network economy, digitalization, employment, labor market, income, income differentiation, labor relations, socio-economic development